

دۇنيەنى دارقان قۇشاعنا ۋا

— ئوراعا شي جىنپىڭنىڭ 3 ـ كەزەكتى يېمپورت كورمەسىندە سويلەگەن ارقاۋ ُسوزى ئۆرالى ەستىلىك

(باسى 1 – بەتتە)
شەىستىماعى كەزدەسۋ، جۇڭگو ـ نىڭ ۋادەسى. 2017 – جىلى ”ئىسر بەلدەۋ، ئبىر جول“ حالىقارالىق سەلبەستىك باسشىلار تالقى مىنبەرىندە يېمپورت كورمەسىن وتكىزۋدى تۇڭغىش رەت العا قويىغاننان ورتا ـ لىق رەفورمانى تەرەڭدەتۋ گروۋپپا ـ سىنىڭ ئماجلىسىن باسقارپ اشىپ، «جۇڭگو حالقارالىق يېمپورت كورمەسىدە نىڭ جالىپى تۇلعالىق جوباسىن» قاراپ ماقۇلداۋعا دەيىن، ونان «جۇڭگو حا ـ لىقارالىق يېمپورت كورمەسىنىڭ اىتقارۋ جوسپارىن» بەكتۋگە دەيىن... ئتورا ـ عا شي جىنپىڭ ُوزى جوسپارلاپ، ُوزى ورنالاستىرىپ، ُوزى ىلگەرد ـ لمتىپ، يېمپورت كورمەسىن جاسامپاز ويدان جاسامپاز ارەكەتكە اينالدىد ـ رىپ، قازىرگە دەيىنگى دۇنيە جۇ ـ زىندەگى يېمپورتتى نەگىزگى تاقىرىپ ەتكەن ئبىرىنشى مەملەكەت دارەجە ـ لى كورمەگە اينالدىردى .

شاڭخاي مەملەكەتتىك كورمە ورتالىعىنا ئورت توڭرەكتىك سىلى قوناقتارى جىنالدى . مۇندا دۇنيە جۇزىندەگى 500 مىقتى سالانىڭ سەر ـ كەلەرى دە، سىناپ كورۋگە كەلگەن ”جاس ەگەيلەر“ دە بار ؛ دامىعان ەلدەردەن كەلگەن 100 جىلدىق بايىرىى دۇكەندەر دە، دامۋى ەڭ كەنجە مەملەكەتتەردەن كەلگەن ورتا، شاعىن كاسپورىندار دا بار . جۇڭگو بارلىىن قۇشاعنا الاتىن پەيىلەن تا ـ ۋاردى الەمبەن ورتاقاستىپ، دۇنيە جۇزمبەن بىرگە يىگىلىكتەنۇدىڭ ئىرى سەلبەستىك تۇعىرىن ورناتتى .

”بۇل جۇڭگونىڭ كوپ جاقىتى ساۋدا ئتۈزىلىسىن قولداۋ، ەركىن ساۋدانىڭ دامۇىن ىلگەرىلەتۇدەي دا ـ يەكتى تۇرىعىسىن ايگىلەدى، جۇڭگو ـ نىڭ اشىق دۇنيە ئجۇزى ەكونوميكا ـ سىن قۇرۇدى ىلگەرىلەتۇتىنىڭ، ەكو ـ نوميكانىڭ جاھاندانۋىن قولداۋنىڭ ئسى جۇزىندىك ارەكەتى“. ئتوراعا شي جىنپىڭ تۇڭغىشى كەزەكتى يېمپورت كورمەسىندە يېمپورت كورمەسىن ”جىل سايىن وتكىزىپ قانا قالماس ـ تان، ورەسىن ايگىلەۋ، ونىمىدىلىگىن ايگىلەۋ، بارىعان سايىن جاقسى وتكىزۋ كەرەك“ دەگەن بولاتىن . دۇنيە جۇزىندە 100 جىلدا بولپ كورمەگەن زور وزگەرىس ال ـ

قالايدى . بو ـ اۋازيا تالقى مىنبەرد ـ نىڭ اۋمىن ەرەكشە اكىمشلىك رايو ـ نى ۇكىمەتىمەن بىرگە حالقارالىق عىلىم ـ تەحنىكا جانە جامئالىق اشۋ تالقى مىنبەرى جىنالىسىن وتكىزۋى، دۇنيە ئجۇزىن عىلىم ـ تەحنىكادا جا ـ ئئالىق اشۋ بويىنشا اۋىس ـ كۇيسى، سەلبەستىك جاساۋ ماڭغزدى تەكشە ـ سمبەن قامدايدى . جىنالىستىڭ ”جا ـ ئئالىق اشۋ ارقىلى باياندى دامۇعا دەم بەرۋ“ نەگىزگى تاقىرىبىن ارقاۋ ەتىپ، كوپتىڭ پاراساتىن ساۋلەلەندىرىپ، ورتاق تانىمدى نىعايتىپ، سەلبەستىكتى جەبەپ، عىلىم ـ تەحنىكادا جامئالىق اشۋدىڭ ئار ەل حالقىن اناعۇرلىم باقىتقا كە ـ نەلدىرۋىنە مۇمكىندىك جاساۋىن ئۇمت ەتەمىن .

بىرگە تۇرۇنىڭ نەگىزگى پرىنسىپىن تۇراقتاندىردى .

(2)

قوس اينالم، ورتاق دامۇ .

3 ـ كەزەكتى يېمپورت كور ـ مەسى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتيا ـ سى 19 ـ كەزەكتى ورتالىق كومىتەتدە نىڭ بەسىنشى جالىپى ماجىلىسىنەن كەيىن ەلمىزدە اشلىغان تۇڭغىش حا ـ لىقارالىق سالتاناتتى كورمە . ئتوراعا شي جىنپىڭنىڭ باسشىلىعىمەن جوس ـ پارلانغان ”14 ـ بەسجىلدىق“ كەزىدە دە جانە 2035 ـ جىلعا دەيىن باعىتتا ـ مان ايىنىدى كارتىنا كورمە بارسىندا قىزۇ ئقىلاسقا بولەندى .

جاپپاي دوڭگەلەك داۋلەتتى قوعام ورناتىلغاننان كەيىن جۇڭگو جاپپاي سوتسىيالىستىك وسىزاماندا ـ مان مەملەكەت قۇراتىن، ەكىنشى 100 جىلدىق كۇرىس نىساناسنا شەرۋ تاراتاتىن جاڭا دامۇ كەزەڭىنە قادام تاستايدى . وراسان وزگەرىس، جاڭا بورىش الدىندا ئتوراعا شي جىنپىڭ ەل شىندەگى ۇلكەن اينالمىدى نە ـ گىزگى تۇلعا ەتەتىن، ەل ئشى، حا ـ لىقارا قوس اينالمى ئبىرىن ـ ئبىرى جەبەيتىن جاڭا دامۇ ارناسىن قالىپ ـ تاستىرۇدى العا قويدى .

كورمەدەن ىلگەرى كەيىىر شەتەل اقپارات قۇرلدارى مىنانى ورتاعا قويدى: جاڭا دامۇ ارناسى جۇڭگونىڭ قازىر اىتقارپ وتىرىغان ەسلىك اشۋ ساياساتىن وزگەرتەتىندە نەن دەرەك بەرە مە، جوق پا ؟

11 ـ ايدىڭ 4 ـ كۇنگى اشىلۇ سالتىنىدا ئتوراعا شي جىنپىڭنىڭ بەرگەن جاۋابى ايقىن ئارى تاتىمدى بولدى: جاڭا دامۇ ارناسى ”استە توما ـ عا ـ تۇيىق ەل ئشى اينالمى مەمس، قايتا اناعۇرلىم ەسلىك اشقان ەل شىندىك، حالقارالىق قوس اينا ـ لم، جۇڭگونىڭ ئوزىنىڭ دامۇ قا ـ جەتى بولپ قانا قويماي، ئار ەل حالقىن اناعۇرلىم ويداعىداي با ـ قتقا كەنەلتەدى“ .

ئبىر مىلليارد 400 مىلليون جان سانى بار، ورتاشا كىرىستى قاۋىم 400 مىلليوننان اسادى، مەجە بويىنشا بولاشاق 10 جىلداى تاۋار يېمپورت سوماسىنىڭ جىىنى 22 تىرىليون دول ـ لاردان اسۇننان ئۇمت بار، ئتوراعا شي جىنپىڭ جۇڭگونىڭ شىكى سۇرا ـ نسى بازارىنىڭ سۇيىنەرلىك بولاشا ـ عىن وسلاي سۇرەتتەدى .

”جۇڭگونىڭ جاڭا دامۇ ارناسى بىزگە اناعۇرلىم كوپ دامۇ ورايىن كورسەتتى“ . شىمىنزى جۇڭخۇا رايو ـ نىنىڭ باسالقاسى ئارى باس اىتقارۋشى ئمانسايپتىسى حەرىمان بىلاي دەدى: 3 ـ كەزەكتى يېمپورت كورمەسىندە 400دەن استام جاڭا ئونىم، جاڭا تەحنىكا نەمەسە قىزمەت وتەۋ ”تۇڭغىشى رەت تاراتىلىپ، تۇڭغىشى رەت جارىا ەتىلدى“ . ئار ەل كاسپورىندارىنىڭ كەزەكپەن بوي كورسەتكەن سەبەبى جۇڭگو سىندى الەمدەگى ەڭ زور كومەس ـ كى قۇانتقا يە ئىرى بازاردى كوزدەنگەندىگىنەن .

جاڭا دامۇ ارناسىن قالىپتاستىرۇ جۇڭگونىڭ جالىپى جاعايدىنا ساياتىن

جۇيە سىياتتى، تەرەڭ قاباتتى وزگە ـ رىس، كەزەكتەگى جاعايدى تىناناق ەتىپ، ۇزاق بولاشاققا كوز جىبەر ـ گەن سىتراتەگىيالىق جوبا . ئتوراعا شي جىنپىڭنىڭ جاڭا داۋىرلىك كور ـ سەتكىشتە جۇڭگونىڭ دۇنيە جۇزد ـ مەن قارىم ـ قاتىناسى جونىدەگى تەرەڭ تولعانىسىن بەينەلەيدى .

”ەندىگى قادامدا جۇڭگو ەسلىك اشۋ، سەلبەسۋ، نىتتىماقتاسۋ، بىرگە يىگىلىككە كەنەلۇ سەنىمىن بەرىك ۇستانىپ، ەسلىك اشۇدى تا ـ باندىلىقپەن جالىپى بەتتىك كەڭەيتىپ، شىكى ـ سىرتقى بازارلاردى ۇلاىد ـ تىرۇدى، فاكىور بايلىىن ورتاقتاسۋ ـ دى اناعۇرلىم ئونىمدى جۇزەگە اسىد ـ رىپ، جۇڭگونىڭ بازارىن دۇنيە ئجۇزىنىڭ بازارىنا، بىرگە يىگىلىكتە ـ نەتىن بازارعا، كوپىشلىكتىڭ بازارىنا اينالدىرىپ، حالقارالىق قوعامعا اناعۇرلىم كوپ وڭ ەنەرگىيا ۇستەيىدى .

ەلى ئشى، حالقارا سىندى ەكى ئىرى جاعايدىدى ئبىر تۇتاس جوسپارلاپ، ەل ئشى، حالقارا سىندى ەكى بازاردان، ەكى ئتۇرلى بايلىق قاينارىننان پايدالانۇ كەرەك . ئتوراعا شي جىنپىڭنىڭ جەلىلەس ما ـ ئغىزدى جارىيالاۋلارى نەڭدەسىسىز حالقارالىق وي ئورىسى مەن جالىپى جاعداي وي جەلىسىن ايگىلەدى .

60 نەشە جىلدىڭ الدىندا شە ـ مىلدىىن اشقان جۇڭگو ەكىپورت ـ يېمپورت تاۋارلارى جارمەڭگەسىنەن 2012 ـ جىلى اشلىغان جۇڭگو حالقا ـ رالىق قىزمەت وتەۋ ساۋداسى جار ـ مەڭگەسىنە، ودان 3 ـ كەزەكتى يېمپورت كورمەسىنە دەيىن ”دۇنيە جۇزىنە ساتىپ بەرۇدەن“ ”دۇنيە جۇزىنەن ساتىپ الۇعا دەيىن“ جۇڭگو ەكونوميكاسىنىڭ دامۇ جولى دۇنيە ئجۇزى ەكونوميكاسى ـ نىڭ ئىرى اينالمىمەن توعىسۇ ئارى وزىندىك دامۋى ارقىلى ورتاق دامۇ بەلەستەرىن جەبەۋ بارىسى بولدى .

”جۇڭگو ەكونوميكاسى الپ تەڭىز، شاعىن كولشىك مەمس“ . ”نو ـ سەرىلى داۋىل كولشىكتى قوتارىپ تاستاعانىمەن، الپ تەڭىزدى شايقالتا المايدى“ . العاش كەزەكتى يېمپورت كورمەسىندە ئتوراعا شي جىنپىڭ جۇڭگو ەكونوميكاسىن الپ تەڭىزگە بالاپ، جۇڭگونىڭ ئوز ئسىن باىتلا ـ دىقپەن ويداعىداي اىتقاراتىندىىن، ئارقايسى ەلدەرمەن بىرگە جاۋىن ـ شاشىننان قورقپاي، قىىندىقتاردى بىرگە جەڭەتىن سەنىمى مەن بەك ـ مىن ايقىن ئبىلدىردى .

جاپپاي سوتسىيالىستىك وسىزا ـ ماندىانغان مەملەكەت قۇرۇدىڭ تىڭ ساپارىندا جۇڭگونىڭ اناعۇرلىم اشىق بەينەمەن قۇشاعىن ايقارا اشپ، ئىپ ـ تى دە كوپ جوعارى ساپالى حالقا ـ رالىق تاۋارلار مەن قىزمەت وتەۋ ـ دىڭ جۇڭگو بازارىنا كىرۋىن قارىسى الپ، حالقىلتىڭ تاماشا تۇرمىسقا دەگەن تىڭ تالىپىنىسىن اناعۇرلىم قا ـ ناعاتاندىرىپ، دۇنيە ئجۇزى ەكو ـ نوميكاسىنىڭ قالىپنا كەلۋى مەن بو ـ لاشاقتىق دامۇىنا باياندى قوزعاۋشى كۇش ۇستەيتىندىگىن اڭعارۇعا بولادى .

(3)

قىىندىقتى بىلەك بىرىكتەرە جەڭۋدە سىلدىر سوزدەن ناقتى ارە ـ كەت ارتىق .

3 جاستىماعى يېمپورت كورمەسى الەمدىك ۇلكەن سىناققا كەز بولدى: جاڭا تىپتى ايدارشا ۇيرۇس وكپە قابىئۇ نىدەتى الەمدىك ساۋدانى جانە قاتىناستى تۇرالاتتى، دۇنيە جۇ ـ زىلىك ەكونوميكانىڭ باسەيۋى كوپ ـ تەگەن كاسپورىنداردى بەلىگىسىز تۇڭغىققا باتىردى . شەتەل اقپارات قۇرلدارى: ”يىلدىڭ جىل باسىن ەسكە العاندا، يېمپورت كورمەسىنىڭ ئوز ۋاقتىنىدا وتكىزىلەتىندىگى كېنىڭ ويىنا كىرىپ شىققان دەپ“ ئسۇيىندى .

”ەرەكشە مەزگىلدەگى ەرەك ـ شە سالتاناتتى جىنالىس“، بۇل كور ـ مەگە قاتىناسقان كوپتەگەن شەتەل ـ دىك ساۋداگەرلەردىڭ ورتاق تاندە ـ مى . يېمپورت كورمەسىنىڭ وتكىزىل ـ مەي قالماسۋى، ۋادەسىنىڭ ورىدە ـ دالۋى ئۇشىن جۇڭگو زور قۇلىشە ـ نىسى جاسادى ئارى كوپتەگەن قىىندەقتاردى جەڭدى . مۇنى دۇنيە جۇ ـ زىندەگىلەر كورىپ وتىر .

قىىن ـ قىستاۋ كەزدەردە ئوزا ـ را قارايلاستى، دامۇ جاعىنىدا ئوزارا قولداۋ كورسەتتى، جۇڭگو بۇرىننان سەنىمدىلىككە باسا ئمان بەرىپ، ۋا ـ دەسىن ورنىداپ، تانىم مەن ارەكەت ـ تىڭ بىرلىگىن ساقىتاپ كەلەدى .

”كوپ جاقىتلىقتى اماليياتتا ايگە ـ لمەۋدە قۇر ئسوزدى كوپىرتە بەرۋگە بولمايدى، قايتا ناقتى قىيىلعا كوشۇ كەرەك، تەك رەتسەپ عانا اشپ قويىپ، شىپاسىمەن ساناسپاۋعا بول ـ مايدى“، 9 ـ ايدا وتكىزىلگەن بىر ـ لەسكەن مەملەكەتتەر ۇيىمى قۇرىل ـ ەاندىىنىڭ 75 جىلدىىن ەسكە الۇ باسشىلار باس قوسۇنىدا ئتوراعا شي جىنپىڭ ئار ەلدىڭ باسشىلارىنا ۇندەۋ تاستادى .

يېمپورت كورمەسى وتكىزىلگەندە نەن ”ئبىر بەلدەۋ، ئبىر جولىدى“ بىرگە قۇرۇعا دەيىن بىرلەسكەن مەملەكەتتەر ۇيىمىنىڭ بەيىتىشلىكتى قورعاۋ ارەكەتىنە قاتىناسۇدان جاڭا تىپتى ايدارشا ۇيرۇس وكپە قابىئۇ نىدەنتىنىڭ سىن ـ سايسىنا سەلبەسىپ توتەپ بەرۋگە دەيىن، الەمدىك ”دوستىق شەڭبەرىن“ كەڭەيتۇدەن جاسىل، تومەن كومىرتەكتى دامۇدى جەبەۋگە دەيىن اناعۇرلىم كورىكتى دۇنيە ئجۇزىن قۇرۇ ئۇشىن جۇڭگو دۇنيە ئجۇزى ئسىنىن ئوز مىندەتى ەتىپ، جەلدەن كۇتىپ وتىرۇشى بول ـ مادی، باستان ـ اياق ارەكەتتەنۇشلىەر ـ دىڭ قاتارىندا بولپ كەلدى —

3 جىلدان بەرى جۇڭگو نەگە ـ زىن سالغان يېمپورت كورمەسى حال ـ قارالىق ەكونوميكا ـ ساۋدانىڭ قان اينالىسىن سىركىلىسىسىزەندىردەتىن دۇنيە جۇزىلىك تۇىرىعا اينالدى، جۇڭگونىڭ جارىيالاغان سىرتقا ەسلىك اشۇدى كەڭەيتۇدەگى جەلىلەس شا ـ رالارى جالىپى بەتتىك تىياناقتاندى ؛

تايپاۋ 5 جىلدان بەرى جۇڭگو العاش باستاعان ئارى قۇرغان ازىيا نەگىزدىك قۇرىلىلارعا قارجى قوسۇ بانكەسى جوقتان بارلىققا كەلىپ، بىرتىندەپ زورايىپ، مۇشەلەردى 20 مىلليارد دوللارعا جۇىق نەگىزدىك قۇرىلغى نىسانى قارجىسىمەن قامدا ـ دى؛

تايپاۋ 5 جىلدان بەرى جۇڭگو مەن افرىكانىڭ ”10 ئىرى سەلبەس ـ تىك جوسبارى“ جالىپى بەتتىك تىناق ـ تاندىرىلدى، ەكى جاق ”8 ئىرى ارەكەتتى“ اىتقارۇدىڭ جاڭا كەزەڭىنە قاراي ارشىندى قادام تاستادى؛ 7 جىلدان بەرى ”ئبىر بەلدەۋ، ئبىر جول“ ۇستانىمنان ارەكەتكە جەتىپ، جوسپاردان رەلدىققا اينا ـ لىپ، دۇنيە جۇزىندەگى كولەمى ەڭ ۇلكەن حالقارالىق سەلبەستىك تۇىدە رىنا اينالدى .

”ادامزات قوعامى ئۇرتىسى العا باشۇ كەرەك، ئار ەل توماغا ـ تۇيىق ـ تىنىق مەمس ەسلىك اشۇعا، تىرەسۇ مەمس سەلبەسۋگە، جەكە يەمدەنىپ الۇ مەمس بىرگە يىگىلىكتەنۇگە تاباندە دى بولۇى كەرەك“ .

”ئبىز اناعۇرلىم اشىق پەيىلەن جانە شارامەن دۇنيە جۇزىلىك بازار ـ دىڭ بالىكۇلىشەسىن بىرگە ۇلكەيتىپ، دۇنيە ئجۇزى بىرگە يىگىلىكتەنەتىن مەحانيزىمدى ناقتىلاپ، دۇنيە ئجۇزد ـ نىڭ سەلبەسۇ ئسانىلىن جاندىاندىد ـ رىپ، بىرلەسە وتىرىپ ەكونوميكا ـ نىڭ جاھاندانۇنىنىڭ قوزعاۋشى كۇشىن اناعۇرلىم زورايىتۇىمىز، كە ـ

دەرگى كۇشىن اناعۇرلىم كىشىرەيتۇد ـ مىز ئىيسى“ .

”ئىرى ەلدەر الدىمەن ۇلگى كورسەتۇ كەرەك، نەگىزگى ەكو ـ نوميكالىق تۇلعالار ئوز بويىىنان ۇلگى كورسەتۇ كەرەك، وركەندەپ كەلە جاتقان ەلدەر بەلسەنە سىكەر ـ لىك كورسەتىپ، ەسكىتى بىرگە اشۇ، جاۋاپكەرشلىكتى بىرگە ارقالاۋ ارقە ـ لى دۇنيە ئجۇزىنىڭ بىرگە دامۇىن ىلگەرىلەتۇ كەرەك“ .

ئتوراعا شي جىنپىڭ ئار ەلدى بەلسەنە ارەكەتتەنىپ، جامئاشلى، سىيسىمىدى اشىق دۇنيە ئجۇزى ەكونوميكاسىن بىرگە قۇرىپ، ادام ـ زاتنىڭ تاعدىرلاسى ورتاق تۇلعا ـ سىن قۇرۇ نىساناسىن بويىلاي تىنىباي ەكىپىندەي ىلگەرىلەۋگە تالاي رەت ۇندەدى .

بەيىتىشلىك الاۋىن ۇرپاقتان ـ ۇرپاققا جالعاستىرۇ، دامۇدىڭ قوز ـ عاۋشى كۇشىن تولاستاىپاۋ، وركەنىيەت ـ تىڭ شۇاعىن شاشتىرۇ ئار ەل حالقى ـ نىڭ ورتاق تىلەگى . باياندى بەيىت، جاپپاي حاۋىپسىز، ورتاق گۇلدەنە ـ تىن، اشىق، سىيسىمىدى، نازا دا كورىك ـ تى دۇنيە ئجۇزىن قۇرۇ ۇرپاقتار بويى ورتاق قۇلىشىنىۋدى قاجەت ەتەدى .

شەسى تەڭىزگە قاراي جوڭگە ـ لە اققان خۇاڭخى وزەنى، دۇنيەنى دارقان قۇشاعىنا الدى . جۇڭگو ادامە ـ زاتنىڭ تاعدىرلاسى ورتاق تۇلعالى ۇستانىمىن باستان ـ اياق ۇستانىپ، دۇرىس سالتتى اسقاقتاتىپ، داڭغىل جولمەن ئجۇرىپ، ۇلى بىرلىكتى كوزدەپ، ئار ەلمەن باتىل بىرگە بولپ، قىىن ساتتەردى بىرگە وتكە ـ رىپ، دامۇ ورايىن بىرگە جاراتىپ، اناعۇرلىم كوپ تارتىمدى داستان جا ـ زادى .

جاڭا داۋىردە بولاشاقتان بىرگە يىگىلىكتەنەنىك . بولاشاق شالقار تەڭىز سىياقتى، الداعى كۇندەر ئالى ۇزاق . (تىلىشلەر جوۋۇ زۇڭجىين، جياڭ ۋى، خان مو، خان جىيە)

(شىنخۇا اگەنتىىگىنىڭ 11 ـ ايدىڭ 10 ـ كۇنى شاڭخايدان بەرگەن خابارى)